

UDK 811.163.42'374  
Izvorni znanstveni rad  
Primljen 14. siječnja 2002.  
Prihvaćen za tisak 6. veljače 2002.

**Barbara Kryžan-Stanojević**  
**Mateusz-Milan Stanojević**

Filozofski fakultet  
10 000 Zagreb  
*milan.stanojevic@kc.tel.hr*  
*bkryzan@ffzg.hr*

## **PLAGIJAT U JEDNOJEZIČNOJ LEKSIKOGRAFIJI**

### **(opći rječnici)**

U radu se razmatra pojam autorstva rječnika te u vezi s tim mogućnost leksikografskoga plagijata. Autori članka pokušavaju precizirati na kojoj od razina u procesu stvaranja leksikografskoga djela možemo govoriti o autorstvu i koji dijelovi rječnika podliježu plagijatu. U članku će se to pitanje razmotriti na primjerima poljskih, hrvatskih i engleskih jednojezičnih rječnika.

1. Nakon sadržajnoga, već tradicionalno izvanredno organiziranoga leksikografskoga susreta u HAZU<sup>1</sup> mogao bi se steći dojam da su sve važnije teme bile zastupljene. Ipak, tema koja se, iako nezaobilazna u leksikografskim raspravama, ovaj put nije našla u programu skupa jest pitanje autorstva rječnika. To pitanje otvara dilemu: tko je, zapravo, autor rječnika i što znači autorstvo u današnjoj leksikografiji.

Neposredan je povod našim razmišljanjima događaj koji opisuje jedan od njegovih sudionika I. Bobrowski (1998). Naime, poljska izdavačka kuća PWN, koja se bavi objavljivanjem znanstvenih radova i rječnika, optužila je izdavača *Praktycznego słownika współczesnej polszczyzny*

---

<sup>1</sup> Riječ je o leksikografskom skupu održanome u organizaciji HAZU u listopadu 2001. u Zagrebu.

(1994–) za povredu autorskih prava. Utvrđeno je da je u tome rječniku 47 % građe preuzeto iz popularnoga Szymczakova rječnika (*Słownik* 1978–1981). Vještačenje<sup>2</sup> je potvrdilo izrečenu optužbu, ali je istovremeno vještak upozorio da se autor rječnika čija su prava na taj način bila povrijeđena, i sâm, u otprilike istom omjeru, služio materijalima, primjerima i definicijama svoga prethodnika.<sup>3</sup> U svojoj izjavi vještak kaže: “Prepisivanje definicija iz drugih rječnika u popularnim je radovima možda nemoralno, ali ipak ulazi u način rada leksikografa. Leksikografski se rad, prema definiciji, (...) ne smatra kreativnim nego tehničkim radom. (...) Zato, radi očuvanja kontinuiteta i sukladnosti leksikografskih radova, prema mnogim jezikoslovcima, mogu se primjenjivati definicije koje su se prije koristile” (Bobrowski 1998: 213–214, prev. B. K. S). Nakon oslobađajuće presude dviju nižih instancija, konačnu će odluku donijeti vrhovni sud.

Da bismo odgovorili na pitanje postoji li mogućnost plagijata u rječnicima, moramo razmotriti ulogu autora rječnika u njegovu nastanku: zamišljanju i određivanju rječnika, skupljanju jezične građe te obradi rječničkoga članka (s izgovornoga, gramatičkoga, sociolingvističkoga i semantičkoga aspekta). Određivanje autorovih kompetencija u svakoj od pojedinih faza pokazat će koje su od njih i u kolikoj mjeri ovisne o autoru, pa tako i podložne plagijatu. Cilj je ovoga rada, obuhvativši faze nastanka rječnika, iznijeti neka razmišljanja o rječnicima te pokazati da, kao što je navedeno u vještakovoj tvrdnji, o plagijatu u jednojezičnim rječnicima u biti ne možemo govoriti zbog ograničenih kompetencija autora rječnika.

Čimbenici koji određuju oblik rječnika odnose se, među ostalim, na tip organizacije rječnika (onomasiološki, semasiološki), broj jezika (jednojezični, dvojezični, višejezični), namjenu (opći za razliku od specijaliziranih rječnika), veličinu (prema količini obrađenih jedinica), odnos opsega i namjene, širu rječničku tradiciju (rječnik i enciklopedija, v. Bratanić 1991: 44–48) i dr. Navedeni čimbenici ovise o ciljanom primatelju rječnika, koji je zajedno s drugim elementima poput pošiljatelja, teme, okvira radnje i dr. (v. npr. Brown, Yule 1984, Coulthard 1977, Hymes 1980, Van Dijk 2001: 39–41) dio situacijskoga konteksta. Takav pristup znači shvaćanje rječnika kao teksta koji je ipak, zbog ne-

---

<sup>2</sup> I. Bobrowski je pozvan kao vještak u sporu. U svojoj recenziji “optuženoga” rječnika (Bobrowski 1998) navodi tekst vještačenja iz kojega možemo razabrati njegove razloge pri donošenju zaključka.

<sup>3</sup> Riječ je o velikom rječniku poljskoga jezika W. Doroszewskoga (*Słownik* 1958–1969).

dostatka nekih karakteristika, neprototipan (v. Van Dijk 2001: 11–12).<sup>4</sup> U ovome ćemo se radu ograničiti na semasiološke jednojezične opće rječnike.<sup>5</sup> U obzir ćemo uzimati jedino mogućnost plagijata na razini istoga jezika, tj. pretpostavit ćemo da hrvatski rječnik može biti plagijat drugoga hrvatskoga rječnika, ali ne i kojega jednojezičnoga rječnika na drugom jeziku.

2. Sve karakteristike budućega rječnika određuju se u fazi *konceptualizacije rječnika*. Budući da smo se u uvodu ograničili na jednojezične semasiološke rječnike, o koncepciji nam je jedino ostalo napomenuti to da, filozofski gledano, svaki današnji rječnik možemo smatrati plagijatom nekoga protorječnika, koji je prvi imao karakteristiku npr. jednojezičnosti. Uspoređujući rječnike i prateći diskusije o njima, lako je zapaziti da se autorstvo specijalnih rječnika rjeđe osporava. Sama ideja specijalnoga rječnika, koncepcija, rijetkost pojavljivanja (postojanje jednoga rječnika određene vrste na neki način blokira stvaranje drugoga) u nekoj mjeri opravdavaju to da se stvaratelj specijalnoga rječnika smatra i njegovim autorom.<sup>6</sup> Za primjer mogu poslužiti specijalni rječnici, u kojima je kompetencija autora veća. Tako je npr. u rječniku razgovornoga poljskoga jezika (Anusiewicz 1998), budući da je svrha rječnika predstaviti specifičnosti suvremenoga razgovornoga jezika, proširen dijapazon prije svega stilskih obilježja, dok su gramatički podaci svedeni na minimum. Budući da je posebnost toga rječnika u obilju glagola, u kojima je promjena aspekta često nositelj desemantizacije ili neosemantizacije, u tome će se rječniku naći informacija o aspektu, a nećemo naći npr. informaciju o tipu deklinacije.<sup>7</sup>

---

<sup>4</sup> S obzirom na posebnost teme u ovome članku, tekst shvaćamo kao proizvod, a ne kao proces.

<sup>5</sup> Iako izvan teme ovoga članka, htjeli bismo naglasiti razliku između jednojezičnih engleskih i npr. poljskih ili hrvatskih rječnika s obzirom na status “inokorisnika” tih rječnika. Jednojezični poljski rječnici, s obzirom na ulogu poljskoga jezika u svijetu, namijenjeni su prije svega poljskomu korisniku te zanemarivo malom broju “inokorisnika” koji dobro vladaju poljskim jezikom. Zato bismo mogli poistovjetiti korisnika jednojezičnih poljskih rječnika s izvornim govornikom, što opravdava npr. metodu obrade leksičke građe (npr. izostanak bilješki o naglasku ili izgovoru). “Inokorisnici” jednojezičnih engleskih rječnika, zbog uloge engleskoga u današnjem svijetu, ravnopravni su s izvornim govornicima. Ta činjenica utječe i na sadržaj rječničkoga članka.

<sup>6</sup> Često o izraženosti autorstva odlučuje nedostatak usporedbe s drugim rječnicima određene vrste.

<sup>7</sup> Rječnik J. Anusiewicza zaslužuje posebnu pozornost i s obzirom na konceptualizaciju, ali, budući da je to specijalni rječnik, o njemu ćemo pisati drugi put. Ovdje ga spominjemo samo da naznačimo potrebu razlikovanja autorstva općih i specijalnih rječnika.

Ponekad novi rječnik nastaje kao dodatna obrada ili kao proširenje postojećega rječnika novim informacijama ili leksemima.<sup>8</sup> Koji dio autorstva pripada inovatoru ili onomu tko taj rječnik proširuje? Ne negiramo li uklanjanjem mogućnosti uporabe uzora mogućnost konceptualnoga razvoja rječnika, gdje je onda granica između korištenja uzora i plagijata?<sup>9</sup>

U današnje potrošačko doba konceptualizaciju rječnika uvelike nameće potražnja. Knjiga, dakle i rječnik, postali su roba kao i svaki drugi proizvod, htjeli mi to ili ne htjeli. Upravo korisnik (potrošač) diktira kakav rječnik mora biti, kakav mu je potreban i kakav će kupovati. Rječnici poput onih koji su izraz autorove taštine i koji u biti zadovoljavaju samo autorovu potrebu, rijetko će proći u tržišnoj konkurenciji i, što je u neku ruku razumljivo, neće biti predmet plagijata. Krivotvore se samo dobre stvari. Uzevši u obzir da korisnici rječnika više nisu samo znanstvenici, prevoditelji, intelektualna elita, nego često "obični" ljudi željni znanja, koncepcija rječnika mora se prilagoditi njihovim potrebama. Nije dovoljno napisati opći rječnik, takvih rječnika već imamo, treba korisnike privući dodatnim sadržajem jer sadržaj koji se ponavlja u svim rječnicima (gramatička informacija i značenje riječi) trebao bi biti zajamčen samim imenom *rječnik*. Preostaje privući korisnika atraktivnom prezentacijom. Odraz su toga trenda u poljskoj leksikografiji različiti naslovi jednojezičnih općih rječnika te mnogobrojni specijalni rječnici. Imamo *Inny słownik języka polskiego* (2000), *Praktyczny słownik współczesnego języka polskiego* (1994–), *Popularny słownik języka polskiego* (1999), *Mały słownik języka polskiego* (1993) itd., gdje se u naslovima pojavljuju elementi koji bi trebali privući novoga korisnika i signalizirati neki novi, bolji sadržaj. Popularnost rječnika u prvoj fazi nakon pojavljivanja na tržištu ovisi često o sekundarnim karakteristikama rječnika, koje se najčešće zasnivaju na principu komoditeta, a najbolji je rječnik onaj kojim se lako služi i koji je dostupan. U drugoj fazi prevladava kvaliteta. Studenti cijene mali rječnik, praktičan za uporabu, koji je istovremeno pouzdan, sa sažetom i jasnom gramatičkom informacijom, s jasnom definicijom značenja, po mogućnosti sa sinonimnim značenjem leksema. Rječnik koji bude iznevjerio njihova očekivanja, neće proći u sljedećoj generaciji studenata.

---

<sup>8</sup> Tako je npr. u toku obrada ostavštine V. Dabca s kojom smo bili djelomično upoznati na spomenutom leksikografskom skupu.

<sup>9</sup> Interesantno bi bilo istražiti kako se to odnosi na popularno (polj. *potoczne*) i znanstveno definiranje (usp. Maćkiewicz 1999). Zanimljiva bi bila diskusija na temu razgraničenja reprodukcije, krivotvorine, imitacije i plagijata.

Iako sve to utječe na koncepciju rječnika, najčešće nije riječ o meritornim zahvatima, nego o potezima koji ne zadiru u bit leksikografskoga rada, te prije pripadaju u domenu editorskoga tipa.<sup>10</sup>

3. Nakon odlučivanja o koncepciji leksikografski rad na rječniku nastavlja se *skupljanjem jezične građe*. Donedavno, izvor tako sastavljenoga korpusa<sup>11</sup> bila je literatura prikupljena godinama, izabrana prema autorovim afinitetima, u skladu s njegovim znanjem i mogućnostima, dosta često financijskim.<sup>12</sup> Tako sastavljen korpus bio je stvar autorova izbora te je, nakon konceptualizacije, činio prvu autorsku razinu. Na njegovoj osnovi izabrana je leksička građa, a u daljnjem su radu rečenice iz toga korpusa služile kao primjeri uporabe. Tako sastavljenim korpusom služio se i autor dosada najvećega, 11-sveščanoga rječnika poljskoga jezika Witold Doroszewski (*Słownik* 1958–1969). U doba pisanja toga rječnika nije postojao nacionalni korpus, ali rečenice koje taj korpus čine s obzirom na njegov opseg i reprezentativnost gotovo bismo mogli nazvati takvim korpusom. Ipak, budući da se ne može govoriti o dostupnosti toga korpusa, on je vlasništvo svojeg autora u onom dijelu koji čini izbor. Uvjerljivost autora u tom dijelu rječnika ovisi o veličini zbirki tekstova koje su poslužile kao osnova rječnika te o odabiru. Analizirajući autorstvo potvrda, rečenica koje su poslužile kao primjeri, dolazimo do autora književnoga djela, ili pak do jezika uopće, opovrgavajući na taj način bilo čije pravo na autorstvo u rječniku citiranih riječi odnosno rečenica.

Pojavom prvoga izdanja Sinclairova *Collins Cobuild Dictionary*, 1987. godine, promijenila se ne samo metoda sastavljanja korpusa nego i samo značenje riječi korpus. Osnovni su kriteriji prema kojima se neka zbirka tekstova danas može nazvati korpusom reprezentativnost, ograničen opseg, računalna obradivost i standardnost referencija (McEnery, Wilson 1996: 21).<sup>13</sup> U doba funkcioniranja nacionalnih kor-

---

<sup>10</sup> Svojevrsan je fenomen činjenica da u biti ne postoje mali (džepni) jednojezični rječnici.

<sup>11</sup> Riječ *korpus* nakon Sinclairova rječnika rabi se u skladu s određenim kriterijima (v. McEnery, Wilson 1996). Ovdje bismo mogli govoriti o zbirki tekstova, iako se u tradicionalnoj leksikografskoj literaturi takva »zbirka« pojavljuje upravo pod nazivom korpus.

<sup>12</sup> O događajima iza kulisa npr. pisanja najvećega poljskoga rječnika u svojoj recenziji piše Bobrowski (1998).

<sup>13</sup> Iako korpus Doroszewskoga ne zadovoljava barem tri od navedenih kriterija, to ne znači da on nije valjana osnova za rječnik. Naime, empiričnost za potvrdu značenja ne mora razumijevati uporabu korpusa, nego je za to dovoljna i zbirka tekstova (McEnery, Wilson 1996: 87).

pusa dostupnost već pripremljene jezične građe (mogućnost pretraživanja, izračunavanja čestotnosti, praćenje pojavnosti u pojedinim stilovima i sl.) oduzima važnost, pa čak i samo autorstvo i toga dijela. U ovoj fazi (korpusnoj) neosporan je jedino rad leksikografa i izbor rečenica za ilustraciju. U današnje doba i taj “autorski” dio podliježe otuđenju. Današnji napredni leksikograf koji se prihvatio pisanja općega rječnika već se na samome početku susreće s dvojbom: koristiti frekvencijske rječnike, liste, nacionalne korpuse ili jednostavno preuzeti taj dio iz pouzdanoga izvora koji može biti neki moderno napravljen rječnik. U oba slučaja izbor riječi više nije njegov. I dok će preuzimanje riječi s uvažavanjem frekvencije neposredno iz frekvencijskoga rječnika biti komentirano kao leksikografovo znanje, prepisivanje tih istih riječi iz drugoga rječnika (iako zasnovanoga na frekvencijskome) bit će proglašeno nepoštenjem ili čak plagijatom, iako će, kada je riječ o leksimima, teško biti dokazati koji je izvor “njegova” izbora. Ako je u nekom rječniku frekvencijska obrada dobro napravljena, riječi u rječnicima sličnoga opsega moraju se ponavljati. Komu dakle pripisati autorstvo toga dijela rječnika, može li se tu uopće govoriti o autorstvu? U današnje doba kada postoje nacionalni korpusi i čestotni rječnici svedostupnost građe oduzima autorstvo i u toj fazi pripreme rječnika.

4. Sljedeća je etapa rada na rječniku *obrada rječničkoga članka*. Današnja leksikografija ima svoju metodologiju bez koje je teško napisati rječnik a da on ne bude proglašen lošim rječnikom. Od rječničkoga članka zahtijeva se, osim gramatičkih podataka koji se razlikuju od jezika do jezika, niz kvalifikatora, koji nam, ovisno o tipu rječnika, daju informaciju o stilskim, frazeološkim i etimološkim karakteristikama leksema te dokumentiraju uporabu određenim, potvrđenim kontekstom.

U osnovi rječnički bismo članak, tj. desnu stranu rječnika, mogli tentativno podijeliti na dva dijela. Prvi dio rječničke informacije vezan je uz razine opisa jezika koje je lakše formalizirati, tj. uz fonologiju, morfologiju i sintaksu. To su informacije o izgovoru, o vrstama riječi, o posebnostima fleksije, glagolske rekcije, uporabi prijedloga i sl. Drugi dio rječničkoga članka vezan je uz frazeologiju, sociolingvistiku (shvaćenu vrlo široko) i najzad semantiku. Te su discipline mnogo teže za formalizaciju.

*Gramatička informacija* koju očekuje gotovo svaki korisnik rječnika ima za svaki jezik određeni opseg, ovisno o specifičnostima danoga jezika. Slavenski jezici svakako traže odrednicu roda, označivanje lek-

sema koji imaju supletivne forme, posebnosti fleksije, alternacije i sl. Tako je npr. za opće poljske rječnike uobičajeno davati za muški rod oblik genitiva, jer se izbor između nastavaka *-u* i *-a* ne da dokraja formalizirati. U općim rječnicima naći će se supletivni flektivni oblici, npr. komparativ pridjeva, oblik muške osobe u množini te oblici s alternacijama. Za glagole se navodi informacija o vidu. U engleskim rječnicima daje se vrsta riječi, posebni oblici koji se razlikuju od pravilne tvorbe, brojivost/nebrojivost za imenice, prijelaznost te oznaka uporabe s prijedlozima za glagole i dr. Autorov je utjecaj u ovom dijelu priklanjanje nekoj od jezičnih struja u određivanju kojoj vrsti riječi dani leksem pripada, te priklanjanje određenoj konvenciji bilježenja. Autor poljskih rječnika nema tu mogućnost. Budući da je taj gramatički dio rječničkoga članka poprilično formaliziran, tu je autorstvo ograničeno i stoga je izuzetno teško govoriti o plagijatu.

Nadalje, od rječnika se očekuju i druge informacije. Tako se npr. na različit način daje informacija o izgovoru. U engleskim rječnicima informacije o izgovoru mogu biti relativno oskudne i nesustavne ako je rječnik namijenjen izvornim govornicima jezika, kao npr. *Collins English Dictionary*, *The New Oxford Dictionary of English* ili *Webster's Encyclopedic Dictionary of the English Language*. Navodi se izgovor isključivo onih riječi koje bi izvornim govornicima mogle stvarati teškoće. Sustavno obrađen i cjelovit izgovor naveden je u rječnicima namijenjenim neizvornim govornicima. Autorske kompetencije u ovom dijelu ponajviše se odnose na izbor modela izgovora (američki za razliku od britanskoga engleskoga) i na način bilježenja izgovora. Ako je rječnik namijenjen izvornim govornicima, tu su autorske kompetencije veće jer valja izabrati sustav bilježenja koji je razumljiv i jednoznačan i koji s druge strane ne zahtijeva učenje novoga skupa simbola (kao npr. za IPA transkripciju).

U svim će se poljskim rječnicima (također i u trima spomenutim u uvodnom dijelu) uz natuknicu naći upute o izgovoru jedino kada grafički oblik riječi nije jednoznačan te kada sugerira izgovor drugačiji od uobičajenoga ili kod riječi stranoga podrijetla sa sačuvanom originalnom grafijom. Tako će se u jednojezičnim rječnicima, dakle u rječnicima primarno namijenjenim izvornim govornicima, naći izgovor riječi označen kao [wym. *zamar-znąc*] ili [*pod-ziemny*] jer se <rz>, osim nekoliko izuzetaka koji će se naći u općem rječniku s označenim izgovorom, čita kao /ž/, a dz kao /z/. U rječnicima namijenjenim strancima primjedbe o izgovoru obično su navedene u uvodu i ne opterećuju rječnički članak. Zbog prozodijske posebnosti poljskoga jezika slično je

i s naglaskom. Poljski jezik ima stalni naglasak na pretposljednem slogu (*paroksitonon*) pa ga nije potrebno označivati. Odstupanja od toga su rijetka, a zabilježena su u pravopisnom rječniku ("*wym.: fizyka, nie fizyka*" – *Słownik poprawnej polszczyzny* 1978. i kasnija izdanja). Suvremeni jezik pokazuje tendenciju unifikacije naglasaka tako da se već u većini rječnika (u svim pregledanim) više ne označuje naglasak na trećem slogu od kraja u riječima latinskoga ili grčkoga podrijetla (*matematyka, fizyka*), što bi trebalo značiti da je taj naglasak izjednačen s naglaskom u drugim poljskim riječima i da pada na predzadnji slog. Odsutnost bilješke u novijim rječnicima o naglasku u tim riječima prije bi trebalo pripisati marginalnosti te pojave i njezine irelevantnosti nego svjesnomu zaobilaženju.

Čini se da veću slobodu, barem što se izbora tiče, autor ima u navođenju frazeološke građe, ali u biti opet imamo samo izbor između navođenja ili nenavođenja frazeološke građe, dok opseg, slično kao i s navođenjem drugih primjera uporabe leksema, ovisi o opsegu samoga rječnika.

Autorstvo je rječnika u neku ruku vidljivo na razini *odrednica* kojima autor upozorava korisnika na stilsku obilježenost leksema na arhaizme, neologizme i sl. Ipak autorsku "kreativnost" ograničava navođenje uobičajenih podataka. Mnogobrojnost opterećuje tekst rječničkoga članka, na neki način muti sliku kategorizacije leksema te prisiljava korisnika da traži dodatna objašnjenja. Stoga se, ponajprije u rječnicima manjega opsega, najčešće primjenjuju odrednice potvrđene već prije.

U općim rječnicima obično se donose četiri vrste odrednica – kronološke, geografske, stilske i društveno-socijalne. Od kronoloških najčešće se upotrebljavaju *arhaično* ili/i *zastarjelo*, od geografskih *regionalno* i *dijalektno*, od stilskih *književno*, *službeno*, *razgovorno*, *žargonско*, *stručno* odnosno *termin*, a od društveno-socijalnih *gradski govor*, *specijalnost*, *jezik socijalne sredine*, pri čemu se katkada gubi granica između tih dviju skupina odrednica. Ponekad se pojavljuju odrednice koje se odnose na uzus odnosno čestotnost pojavljivanja. To su: *često*, *rijetko*, *jako rijetko*, *najčešće*, *obično*. U većini pregledanih rječnika te odrednice nisu definirane. Izuzetak je *Inny słownik języka polskiego*, gdje autor piše: "Riječ »rjeđe« prije varijante označava da je njezino pojavljivanje u korpusu barem dvaput manje nego pojavljivanje osnovnoga oblika",<sup>14</sup> što upućuje na to da se autor rječnika služio frekven-

---

<sup>14</sup> "Słowo »rzadziej« przed wariantem oznacza, że liczba jego wystąpień w korpusie jest co najmniej dwukrotnie niższa od liczby wystąpień formy podstawowej."



cijskim metodama i budi povjerenje korisnika u prezentiranu rječničku građu.

I u engleskim rječnicima situacija je slična: geografske se odrednice odnose na područja (*britanski, američki, australski* i sl.), stilske na situacijski kontekst (npr. *formalno* odnosno *neformalno*, *pravni termin*, *književnost*, *govorni jezik* ili *pisani jezik*), a kronološke na vrijeme (uglavnom samo: *zastarjelo*). Odrednice koje se odnose na frekvenciju uporabe svode se na *često* i *obično*, ali one ne označuju frekvenciju nataktnice, nego uobičajenost njezine uporabe. Vrijedi napomenuti da su u pregledanim engleskim rječnicima (*Collins Cobuild English Dictionary*, *New Oxford English Dictionary*, *Collins English Dictionary*, *Webster's Encyclopedic Dictionary of the English Language*) sve odrednice zadane na početku rječnika, i barem tentativno definirane. U poljskim i u hrvatskim rječnicima odrednice su navedene na početku, ali često već tamo autor, za svaki slučaj, ne zatvara njihov inventar pišući samo: *na primjer*, dok se u samome rječniku pojavljuju i druge koje nisu navedene u uvodu i čije je značenje nejasno. Njihova pojavnost ometa i zbunjuje korisnika umjesto da ga upućuje na pravu uporabu. Tako npr. u Szymczakovu rječniku nije definirana razlika između *arhaično* i *zastarjelo*, dok je npr. u Anićeve rječniku (Anić 1996) ta razlika objašnjena. Osim toga u spomenutim rječnicima (osim u *Słowniku* 1978–1981) odrednice su navedene u uvodnom dijelu zajedno sa skraćenicama. Na taj je način njihov popis nepregledan i otežava službenje rječnikom. U novim rječnicima (u skladu s motom leksikografske današnjice *podilaziti korisniku*) taj je dio na poseban način grafički izdvojen (usporedi novije poljske rječnike).

Prave mogućnosti autorstva, pa onda i plagijata, šire su u dvije zadnje grupe: u stilskim i društveno-socijalnim odrednicama. Vjerojatno je ta grupa odrednica najmanje egzaktna, stoga autori pojedinih rječnika upravo tu nalaze mjesto za svoju individualnost. Te odrednice najčešće nastaju kao nuspojava. Tijekom pisanja rječnika autor nailazi na neke lekseme koje ne može uvrstiti ni u jednu od ranije izdvojenih ili uobičajenih grupa. Stoga u nekim rječnicima nalazimo proširen dija-pazon odrednica, koji uključuje npr. *lekceważący, rubaszny, potoczny, familiarny, poufaty, ironiczny, żartobliwy*<sup>15</sup> i sl. Budući da njihova uporaba nije definirana, ona ne podliježe verifikaciji, a korisnik rječnika nerijetko nema pravu informaciju o uporabi tih leksema.

---

<sup>15</sup> *Omalovažavajući, grub, razgovorni, familijaran, poujerljiv, ironičan, šaljiv* itd.

U engleskim rječnicima niti tu nema mnogo mjesta za nedoumicu. Naime u svim pregledanim rječnicima odrednice su zadane, te su navedene i objašnjene u za to određenome dijelu rječnika. Budući da je riječ o sustavnoj odluci, a ne o jednokratnoj uporabi, taj je dio rječnika teško podložan plagijatu.

Posljednji dio rječničkoga članka istodobno je i njegov najvažniji dio – *opis značenja*. Desna strana nalaže nam odvajanje jednojezičnih od dvojezičnih rječnika. Međutim, dvojezični rječnici s desne nam strane dopuštaju istu mjeru autorstva kao i jednojezični, samo u odnosu na drugu jezičnu građu, tj. na drugi jezik. Tu se javljaju isti problemi kao u jednojezičnim rječnicima, ali u većoj su mjeri izraženi problemi kulturološke prirode te problemi izbora odgovarajućih riječi ciljnoga jezika.

Drugačije je s jednojezičnim rječnicima. S desne strane takvih rječnika pojavljuje se definicija, opis značenja. Budući da govorimo o rječnicima jezičnoga tipa, ta će definicija biti podređena svrsi rječnika. Maja Bratanić (1991) skreće pozornost na razliku između definicije u leksikografskom i znanstvenom smislu (Bratanić 1991: 48–49). Za nas je takvo diferenciranje bitno jer oslobađa autora rječnika obveze znanstvenosti definicije. Tekst leksikografskih definicija može biti ležerniji, odnosno može biti pisan na popularan način (naravno govorimo o općim rječnicima).<sup>16</sup>

U skladu s tim u većini pregledanih rječnika struktura opisa značenja nije čvrsto određena: ponekad se u opisu značenja navode riječi istoga ili bliskoga značenja, ponekad je riječ o definicijama, ponekad o opisima i sl. Autori često u predgovoru određuju svoj stav prema strukturi i sadržaju rječničkoga članka i obično, naglašavajući razlike s obzirom na prethodnike, opisuju svoju strategiju. Szymczak u predgovoru svojega rječnika piše: "Definicije su u rječničkom članku leksikografske, tj. one koje objašnjavaju značenje riječi. Te definicije (definicije značenja) obično su izražene jednom razvijenom rečenicom, nekada složenom višečlanom rečenicom, u kojoj su članovi odvojeni točkom i zarezom." Osim realnih značenjskih Szymczak izdvaja *strukturalne značenjske, strukturalne te gramatičke* definicije. U *Praktičnome rječniku* primijenjena je slična strategija, stoga su definicije slične ili čak jednake, uostalom kao i u drugim rječnicima, usp.

---

<sup>16</sup> Prema Jolanti Maćkiewicz (1999) leksikografsko značenje neznanstvenih definicija zasniva se na popularnom (*potoczny*) značenju i na "viđenju" svijeta, njegove vizije, a ne znanosti o njemu.

*Choinka* – 1. “drzewko iglaste, zwłaszcza świerczek lub sosenka” ‘iglasto drveće, osobito mala smreka ili borić’ (*Słownik...* 1978–1981);

*Choinka* – 1. drzewko iglaste, zwłaszcza jodła, świerk albo sosna. ‘iglasto drveće, osobito jela, smreka ili bor’ (*Praktyczny...* 1994–);

*Choinka* – 1. młody niewielki świerk lub jodła, (rzadziej sosna), ‘mala smreka ili jela, (rjeđe bor)’ (*Popularny...* 1999);

*Choinka* – 1. mały świerk, sosenka, drzewko iglaste ‘mala smreka ili jela, iglasto drveće’ (*Mały...* 1993, *Podręczny...* 1996);

*Choinka* – to 1.1. drzewko iglaste, lub jego imitacja z tworzywa sztucznego, ozdabiane na Boże Narodzenie lampkami i świecidelkami i stawiane w domu, ogrodzie itp... ‘igličasto drveće ili njegova imitacija od sintetičkoga materijala, koje se krasi za Božić lampicama i ukrasi-ma i stavlja u kući, u vrtu i sl.’ (*Inny słownik...* 2000).

Za usporedbu navodimo iz Anićeva rječniku primjer kratkoga rječničkoga članka: *bilježnik* – onaj koji vodi administrativne poslove; *hrast* – visoko listopadno stablo (*Quercus*), plod mu je žir (Anić 1998).

Izuzetak je *Collins Cobuild English Dictionary* u kojem je struktura u većini slučajeva zadana, te se rječnik sastoji od određenoga broja struktura i ograničenoga broja riječi koje se rabe u opisu značenja. Ta je zadanost uvjetovana namjenom rječnika – rječnik je namijenjen ponajprije učenicima engleskoga kao stranoga jezika, te im se na taj način omogućuje njegova lakša uporaba. Npr. riječ *dog* u njemu se definira ovako:

“A dog is a very common four-legged animal that is often kept by people as a pet or to guard or hunt. There are many different breeds of dogs *Outside, a dog was barking... The dog growled again... The British are renowned as a nation of dog lovers.*”

Za razliku od toga rječnika, definicije u drugim pregledanim rječnicima slične su definicijama u poljskim rječnicima, a često se oslanjaju na druge znanosti. Tako i *Webster’s Encyclopedic Dictionary of the English Language*, i *Collins English Dictionary* i *The New Oxford Dictionary of English* navode “*Canis familiaris*” kao jedan od dijelova svoje definicije, bilo na prvome mjestu (*Webster’s*) ili kao posljednje.

Navedene sličnosti među definicijama uvjetovane su značenjima riječi, a razlike pokazuju visoku razinu autorovih kompetencija u tom dijelu rječničkoga članka, što pogoduje plagijatu. Tu je vrlo teško doći do nekih sustavnih odluka te se držati stalno iste politike (jer, parafr-

zirajući Firtha, jezik bježi iz svih kaveza). Stoga je ovdje autorova sloboda najveća: u hijerarhizaciji i opisu značenjā smiju se primjenjivati sve strategije koje će korisniku rječnika biti od pomoći. Ono što bi se zakonski moglo nazvati plagijatom (npr. doslovno prepisivanje), u rječnicima zapravo samo pokazuje činjenicu da je nečiji opis značenja bio bolji.

5. Time smo obradili sve etape u izradi jednojezičnih rječnika: od konceptualizacije, preko izbora materijala, pa do obrade rječničkoga članka na razini odrednica i značenja. U osnovi, u izradi rječnika autorove odluke sustavne prirode odnose se na izbor, bilo odrednica, bilo samih leksema, ili su nesustavne, te se odnose na navođenje i redanje (hijerarhizaciju) značenja pojedinih leksema. Ni jedne ni druge nisu “dobra” podloga za plagijat jer su uvjetovane čimbenicima na koje autor ne može utjecati. U slučaju izbora materijala čimbenici su jezik sām (npr. frekvencija riječi) i namjena rječnika (pa samim time i njegov opseg), a u slučaju odrednica riječ je o priklanjanju određenomu sustavu opisa (gramatički, sociolingvistički).

Svojim smo izvodima i primjerima na neki način osporili ili barem umanjili ulogu autorstva u leksikografskom radu. Povijest potvrđuje reproduktivnost leksikografskoga rada. Iako je reprodukcija uvijek sekundarna u odnosu na djelo, nema pejorativno obilježje. Znamo da se sastavljači rječnika nisu uvijek bavili jezikom te da im je sastavljanje rječnika bilo prije potreba trenutka nego glavni interes.

Mamotrepti<sup>17</sup> – prethodnici današnjih rječnika, pomagala za čitanje i razumijevanje svetih knjiga, najčešće su bili djelo anonimnoga redovnika, čiji je zadatak bio pojasniti vjernicima sadržaj onoga što je u knjizi napisano. Te bilješke nisu zahtijevale dodatna objašnjenja jer je tekst izvornika pružao sve što je bilo potrebno za njegovo razumijevanje. Autori kasnijih, abecednih rječnika trudili su se pojasniti nerazumljiv tekst katkad vrlo stručnim objašnjenima, ali njihovi su autori bili oni koji su te tekstove prepisivali ili sami koristili. Svijet predstavljen u rječnicima na početku je bio jednostavan, sveden na jedno djelo, jednu priliku, rjeđe jednu struku.

U današnje doba svijet u leksikografskim djelima više nije toliko jednostavan. Naše se znanje o svijetu proširilo, što sa sobom nosi i novi

---

<sup>17</sup> Podsjetimo još jednom: *mamotrepti* ili *mamotrekti*, što u doslovnom prijevodu znači ‘prsima hranjen’ mogli bi se smatrati srednjovjekovnim prethodnicima dvojezičnih rječnika na slavenskome tlu. Bili su izraz potrebe pojašnjenja latinskoga teksta Biblije.

vokabular, a razvoj tehnike omogućio je i lakšu izradu rječnika. Rječnik je potreba suvremenoga svijeta, što znači da je postao dragocjena roba. O korisniku, odnosno o tržištu ovisi kakvi će se rječnici pisati. Zato se pored već postojećih rječnika pišu novi. O potražnji određenih informacija ovisi i “manevarsko” polje autora rječnika. Rječnik namijenjen školarcima ograničava autora u izboru natuknica i gramatičkih podataka. Mali džepni rječnici, zbog sasvim banalnoga razloga, za određenu grupu kupaca bit će atraktivna roba.

Ako neki rječnik postane objasnidben u velikoj mjeri, ljudi ga kupuju, te on svim ostalim rječnicima postaje uzorom – za plagijat – zbog zakona tržišta. Upravo u tome jest paradoks: zakoni tržišta traže usavršavanje rječnikā, koji, kad postignu visoku razinu, postaju uzorom za plagijat. S gledišta korisnika to je dobro. Podilaženje korisniku, ma što ono značilo, lozinka je koja je u naše vrijeme potrošačkoga društva i tržišnoga razmišljanja jamac tržišnoga uspjeha. Tu činjenicu treba iskoristiti u leksikografskoj proizvodnji na taj način da tržišno uspješni budu vrijedni i dobri rječnici.

Cilj nam nije bio umanjiti ili osporiti važnost leksikografskoga rada, naprotiv. Upravo zato što su svi razmatrani problemi toliko nedefinirani i ponekad na granici između čisto tehničkoga rada i pravoga umijeća, da ne kažemo umjetnosti, leksikografski je rad odgovoran i važan. O njemu ovisi ne samo neposredan korisnik, nego i sve ono što će se na osnovi znanja dobivenoga iz rječnika stvoriti. Kvaliteta leksikografova rada odlučuje o mnogo čemu, a pouzdanost rječnika utječe na širenje kruga njegovih korisnika, te ujedno povećava zahtjeve koji se postavljaju pred buduće rječnike i njihove autore.

Dakle, plagijat nije moguć na sustavnim razinama rječnika. Naime, ako je riječ o sustavnoj odluci, npr. navođenju ili nenavođenju izgovora, vrlo je teško govoriti o plagijatu. Ako je plagijat dobar, tada ispunjava svoju funkciju i nije bitno tko je autor. Plagijat prije svega postoji na razini obrade značenja leksema. Na svim ostalim razinama bilo bi teško dokazati da je posrijedi plagijat.

Osporavajući autorstvo općega rječnika, naglašavajući njegovu reproductivnost pokazali smo da se takav rad ne može falsificirati. Tamo gdje nema autora, ne može biti plagijata.

## Literatura

- Bańko, M., 2001: *Z pogranicza leksykografii i językoznawstwa*, Warszawa.
- Bobrowski, I., 1998: Poprzednie rozwiązania leksykograficzne a najnowsza propozycja słownikowa (na marginesie "Praktycznego słownika współczesnej polszczyzny" (ur. Zgółkowa H.), t. I–XIII, 1994–1997, *Polonica*, XIX, 211–218, Poznań.
- Bratanić, M., 1991: *Rječnik i kultura*, SOL, Zagreb.
- Brown, G., i G. Yule, 1984: *Discourse Analysis*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Coulthard, M., 1977: *An Introduction to Discourse Analysis*, Longman, London.
- Duszak, A., 1998: *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Van Dijk, T. A. (ur.), 2001: *Dyskurs jako struktura i proces*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Głowińska K., i M. Zwoliński, 2000: Angielsko-polski słownik elektroniczny XeIDA, *Acta Universitatis Nicolai Copernici*, Studia Slavica, V, 119–124, Toruń.
- Hymes, D., 1980: *Etnografija komunikacije*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd.
- Kryżan-Stanojević, B., 1999: Kategorija muške osobe u slavenskim jezicima, *Teorija i mogućnosti primjene pragmatolingvistike* (ur. Badurina, L., Ivanetić N., Pritchard, B., Stolac, D.), 429–437, Zagreb–Rijeka.
- Levinson, S., 1981: *Pragmatics*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Maćkiewicz, J., 1999: *Słowo o słowie: potoczna wiedza o języku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- McEnery, T., i A. Wilson, 1996: *Corpus Linguistics*, Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Petelenz, K., 2000: Polsko-niemieckie słowniki komputerowe na progu XXI wieku, *Acta Universitatis Nicolai Copernici*, Studia Slavica, V, 103–118, Toruń.
- Urbańczyk, S., 1964: *Słowniki ich rodzaje i użyteczność*, Wrocław, Warszawa, Kraków.
- Walczak, B., 1997: Kontekst wyrazowy w leksykografii, *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, zeszyt LIII, 157–168, Warszawa.
- Walczak, B., 1997: *Zarys dziejów języka polskiego*, Poznań.

## Izvori

- Anić, V., 1996: *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb.
- Anusiewicz, J., i J. Skawiński, 1998: *Słownik polszczyzny potocznej*, Warszawa.
- Collins Cobuild English Dictionary*, 1999, Harper Collins Publishers.
- Collins English Dictionary*, 1999, Harper Collins Publishers.
- Inny słownik języka polskiego*, 2000. (ur. Bańko, M.), t. 1–2, PWN, Warszawa.
- Komputerowy słownik języka polskiego*, Warszawa 1996.
- Mały słownik języka polskiego*, 1993. (ur. Sobol, E.), PWN, Warszawa.
- The New Oxford Dictionary of English*, 1998. Clarendon Press, Oxford.
- Podręczny słownik języka polskiego*, 1999. (ur. Sobol, E.), PWN, Warszawa.
- Popularny słownik języka polskiego*, 1999. (ur. Dunaj, B., Wilga, Warszawa.
- Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, 1994– (ur. Zgółkowa, H.), t. 1–33, Poznań.
- Słownik języka polskiego*, 1958–1969. (ur. Doroszewski, W.), t. 1–11, Warszawa.
- Słownik języka polskiego*, 1978–1981. (ur. Szymczak, M.), t. 1–3, PWN, Warszawa.
- Słownik minimum języka polskiego*, 1992, Kurzowa, Z., Zgółkowa H., Poznań.
- Słownik poprawnej polszczyzny*, 1978, i kasnija izdanja (ur. Doroszewski, W.), PWN, Warszawa.
- Webster's Encyclopedic Dictionary of the English Language*, 1988, Lexicon Publications Inc., New York.

## PLAGIARISM IN MONOLINGUAL DICTIONARIES

### Summary

This paper presents a discussion of the author of a dictionary, and the possibility of plagiarism in dictionary-making. An attempt is made at specifying stages of the dictionary-making process where author's competence is sufficient to speak of the possibility of plagiarism. It is concluded that, due to the nature of lexicographic process (which is technical rather than creative), plagiarism in may be impossible. The issue is discussed on the basis of Polish, Croatian, and English monolingual dictionaries.

**Ključne riječi:** leksikografija, autorsko pravo, leksikografska razina, plagijat

**Key words:** lexicography, copyright, lexicographic level, plagiarism